

IJTIMOYIY ADOLATNI TUSHUNISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Sultanov Sirojbek Habibullayevich

Tashkent davlat transport universiteti

“Ijtimoiy fanlar” kafedrası dotsenti v.b.

sirojbek.sultanov@mail.ru

+99894 620 35 10

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ijtimoiy adolat tushunchasining mazmun-mohiyati va ma’nosini tushuntirishga ilmiy jihatdan yondashilgan. Adolatni ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan tahlil qilganda axloqiy va ijtimoiy adolatni farqlash zarur. Bundan tashqari, Ijtimoiy adolat ijtimoiy falsafa muammosi sifatida ikki jihatni o‘z ichiga oladi: nazariy va amaliy. Aynan shu ikki jihat batafsil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *Adolat, ijtimoiy adolat, axloqiy adolat, ijtimoiy mukofot, liberal model, postindustrial, globallashuv*

ABSTRACT

In this article, a scientific approach is taken to explain the essence and meaning of the concept of social justice. When analyzing justice from the point of view of social philosophy, it is necessary to distinguish between moral and social justice. In addition, Social Justice as a social philosophy problem includes two aspects: theoretical and practical. It is these two aspects that are covered in detail.

Keywords: *Justice, social justice, moral justice, social reward, liberal model, postindustrial, globalization.*

KIRISH

Ijtimoiy adolat – jamiyatning moddiy va ma’naviy rivojlanish darajasi bilan ob’ektiv ravishda belgilanadigan, lekin ideal sifatida, odamlar o‘rtasidagi munocabatlarning oliy prinsipi sifatida sub’ektiv baholanadigan kishilar, ijtimoiy guruhlar, qatlamlarning hayotiy vaziyatidagi tenglik o‘lchovidir. Konsepsiya mutlaq, univerval huquqiy va axloqiy talqinga ega emas. Ijtimoiy adolatning mazmuni tamoyil va amaliyot sifatida davrdan davrga o‘zgarib bordi, Konsepsiyaning zamonaviy gumanistik talqini, shuningdek, uning qisman amalga oshirilishi mehnat, dam olish, munosib ish haqi, ta’lim, shaxsiy hayot, sog‘liq va qadr-qimmatni himoya qilish, uy-joy huquqi kabi ijtimoiy kafolatlar bilan chambarchas bog‘liq. madaniy qadriyatlar, siyosiy hayotda ishtirok etish, tadbirkorlik, so‘z, vijdon, harakat erkinligi, jamiyat hayotining istalgan sohasida erkin o‘zini o‘zi anglash. Bir so‘z bilan aytganda,

shaxsga nisbatan har qanday kamsitishlar to'xtab, huquq va imkoniyatlar tengligi tasdiqlanganda ijtimoiy adolat amalga oshadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Adolatni ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan tahlil qilganda axloqiy va ijtimoiy adolatni farqlash zarur. Axloqiy adolat - axloqiy jazoning individual harakatga muvofiqligini belgilovchi kategoriyadir. Uning o'lchovi individual axloqdir. Ijtimoiy adolat - ijtimoiy taqsimot tizimining mohiyatini belgilaydigan kategoriya, ijtimoiy imtiyozlar, huquqlar va mukofotlarni taqsimlash tizimi sifatida, ya'ni, shaxsning faoliyati natijasi uchun ijtimoiy mukofot. Uning mezoni jamiyatning insoniyligidir.

Ijtimoiy adolat ijtimoiy falsafa muammosi sifatida ikki jihatni o'z ichiga oladi: nazariy va amaliy. Ijtimoiy adolat muammosining nazariy jihatini ijtimoiy mukofot tizimining umumiy tamoyillarini asoslash va qonuniylashtirishdan iborat. Ijtimoiy adolat muammosining amaliy tomoni ijtimoiy mukofotning muayyan tizimini tashkil etishdan iborat. Demak, ijtimoiy adolat ijtimoiy falsafa kategoriyasi sifatida ijtimoiy mukofotning real tizimining qadriy-me'yoriy in'ikosidir.

Ijtimoiy adolat modeli - ijtimoiy adolatning aniq tarixiy turi, ijtimoiy adolatning aniq tarixiy hukmron nazariy konsepsiyasining birligi va ijtimoiy adolatning aniq tarixiy tizimi.

Ijtimoiy adolatning hukmron nazariy konsepsiyasi ijtimoiy mukofotning real tizimini jamoatchilik ongida aks ettirish va qonuniylashtirishdir. Ijtimoiy adolat modelining mohiyatini tavsiflovchi asosiy mezonlar quyidagilardir: birinchidan, asosiy umumiy taqsimot tamoyili (ijtimoiy nafaqalarni taqsimlashning asosiy mezonini belgilovchi), ikkinchidan, ijtimoiy tabaqalanish (ijtimoiy maqomlarni taqsimlash) tamoyili, uchinchidan, ijtimoiy adolat modeli. ijtimoiy mukofot prinsipi (faoliyat uchun mukofotlarni taqsimlash), to'rtinchidan, ijtimoiy mukofotning asosi va o'lchovi. Shunday qilib, ijtimoiy adolat modeli ijtimoiy nafaqalarni taqsimlash va fuqarolarning shaxsiy xizmatlarini taqdirlash usullarini belgilaydigan o'ziga xos tarixiy konseptual tizimdir.

Ijtimoiy tabaqalanish hukmron maqom uchun ijtimoiy adolatning muqobil tushunchalarining mavjudligi va raqobatini belgilaydi. Aniq tarixiy ijtimoiy tizimda ijtimoiy adolatning muqobil nazariy konsepsiyalarining uchta asosiy turi mavjud: dominant, mavjud ijtimoiy mukofot tizimiga mos keladigan, qarama-qarshilik, ijtimoiy mukofotning real hayotiy tizimiga tubdan alternativa taklif qiluvchi, oraliq va tushunchalarning aralash turlari mavjud.

Ijtimoiy dinamika va ijtimoiy adolatning muqobil tushunchalari raqobati ijtimoiy adolat modeli dinamikasini belgilaydi. Ushbu dinamika ijtimoiy adolatning hukmron tushunchasi va ijtimoiy mukofot tizimini modernizatsiya qilish o'rtasidagi

qarama-qarshi munosabatlarda, ijtimoiy adolatning raqobatdosh tushunchalarini modernizatsiya qilish va integratsiyalashuvida, shuningdek, ijtimoiy adolatning ustuvor konsepsiyasining sifat jihatidan o'zgarishida ifodalanadi. .

G'arb sivilizatsiyasida sanoat jamiyati bosqichida ijtimoiy adolatning klassik liberal modeli shakllandi. Bu modeldagi hukmron nazariy konsepsiya yangi davr va ma'rifat davri ijtimoiy tafakkur klassiklari tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy adolatning liberal konsepsiyasi hisoblanadi. Bu konsepsiya G'arb jamiyatida o'z taraqqiyotining sanoat bosqichida shakllangan klassik bozor ijtimoiy mukofot tizimining aksi va qonuniylashtirilishi hisoblanadi. Ushbu tizimning teskari tomoni muhim mulkiy va ijtimoiy tengsizlikdir.

Ijtimoiy adolatning klassik g'arbiy modeli shaxsiy yutuqlar uchun ijtimoiy mukofot, teng bo'lmagan shaxsiy yutuqlar uchun tengsiz mukofot tamoyillariga asoslanadi. Ushbu modeldagi ijtimoiy mukofotning asosi va o'lchovi mulk va yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidir. G'arb jamiyatida o'z taraqqiyotining sanoat bosqichida adolatning asosiy muxolif tushunchasi qobiliyatlar bo'yicha nisbiy tabaqalanishini saqlab qolgan holda, ijtimoiy va mulkiy tenglik hamda mehnat uchun ijtimoiy haq to'lash tamoyillariga asoslangan ijtimoiy adolatning sotsialistik konsepsiyasidir.

XX asrning ikkinchi yarmida G'arb jamiyatining postindustrial bosqichga o'tishi ijtimoiy adolatning klassik liberal modelining sifat jihatidan yangilanishiga olib keldi. Bu modernizatsiya quyidagilar bilan birga keladi: birinchidan, ijtimoiy adolatning klassik modeli va klassik muqobil tushunchalarining inqirozi va sifati; ikkinchidan, ijtimoiy adolatning dominant va muqobil tushunchalarining bir oz integratsiyasi; uchinchidan, yangi muqobil tushunchalarning shiddatli raqobati. Zamonaviy G'arb ijtimoiy tafakkurida neokonservativ liberal va sotsial-liberal ijtimoiy adolat tushunchalari raqobatlashadi, ular orasida oraliq yoki aralash shakllar mavjud. Ijtimoiy adolatning postklassik G'arb modeli ularning shiddatli raqobati va integratsiyalashuvi yo'llarida shakllanmoqda. Ijtimoiy-liberal konsepsiya liberal va sotsialistik ijtimoiy adolat tushunchalarining ma'lum bir integratsiyasi sifatida ustunlik qiladi. Asosiy muxolifat tushunchasi neoliberalizm bo'lib, u xususiy mulk, shaxs erkinligi, insonning ajralmas huquqlari, shuningdek, qat'iy meritokratiya (shaxsiy xizmatlarini taqdirlashning muvofiqligi) tamoyillarini mutlaqlashtiradi.

Adolatning mohiyatini anglash uning ijtimoiy-axloqiy va madaniy-tarixiy asoslarining o'zaro bog'liqligini aniqlashni o'z ichiga oladi. Tarixning turli davrlarida adolat ijtimoiy-axloqiy kategoriya sifatida mavjud ijtimoiy qarama-qarshiliklarni hal etishning imperativ talabi orqali namoyon bo'ladi. Globallashtirish davrida adolat g'oyasini ko'rishlarda tahlil qilib ko'rishimiz mumkin:

1. Global adolat g'oyasi madaniy xilma-xillikni jahon hamjamiyatining barcha sub'ektlari teng rivojlanishi talabi sifatida tan olishni nazarda tutadi. Bu imperativ shaxslarning irqiy, etnik, gender va boshqa madaniy tafovutlarining iqtisodiy jihatini belgilovchi ijtimoiy tengsizliklarni bartaraf etish talabidan hamda alohida ijtimoiy-madaniy jamoalarning o'ziga xos adolat ideallariga ega ekanligini anglashdan iborat. Shuning uchun globallashuv insoniyat mavjudligining turli madaniy shakllarini birlashtirish jarayoni sifatida rivojlana olmaydi. Jahon sivilizasiyasining kelajakdagi rivojlanishini birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan aniqlash uchun tarixiy jarayondan barcha sub'ektlarning teng huquqliligi global adolatdir.

2. Adolat «ijtimoiy boyliklarni ishlab chiqarish va iste'mol qilish bilan bog'liq munosabatlarda o'zining o'ziga xos, amaliy, shakllariga ega bo'ladi. Shu bilan birga, ijtimoiy adolat - ishlab chiqarish amaliyotining xilma-xilligini, turli xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moddiy va iqtisodiy manfaatlarining o'zaro xususiyatini hisobga oladigan bayram iqtisodiyoti tamoyillariga o'tishning shoshilinch zarurligini ifodalovchi imperativdir. Umuman olganda, globallashuv davrida ijtimoiy adolat bozorning o'zaro bog'liqligining qiymat doirasini engib o'tishga qaratilgan,

3. Globallashuv jarayonlari o'z ifodasini globallashuv harakatlarini o'zgartirish amaliyotida topgan adolat g'oyasining yangi turdagi ijtimoiy-amaliy ifodasi paydo bo'lishiga asos bo'ldi. Uning o'ziga xosligi shundaki, adolat asoslarini belgilash amalga oshiriladi. Ijtimoiy transformatsion faoliyatning 12 ta sub'ekti, maqsadi zamonaviy kapitalistik tizimga ko'p qutbli globallashuvning muqobil modelini shakllantirishdir. Shunday qilib, adolat g'oyasining yangi ijtimoiy-amaliy ma'nosi hukmron burjua hokimiyat institutlariga tarixiy alternativa sifatida «siyosiy qarorlar qabul qilish»da ishtirok etishning o'zini o'zi tashkil etish va demokratiya tamoyillarini tan olishdan kelib chiqadi.

4. Yuqoridagi qoidalar o'zining umumiyligida tarixiy jihatdan o'rnatilgan yangi bosqichda hal qilishga urinish sifatida adolatni talqin qilish o'rtasidagi qarama-qarshiliklar bilan umumiy manfaatni amalga oshiradigan va shaxs erkinliklari hamda huquqlarining rasmiy tengligi tamoyili hisoblanadi. Zamonaviy davrda odil sudlovning ikkita talqinini amaliy amalga oshirish adekvat o'zaro bir-birini to'ldirish tamoyiliga asoslanishi kerak, bu esa odil sudlovning har bir talqini o'zaro zarur shart bo'lishi kerakligini nazarda tutadi. Boshqacha qilib aytganda, rasmiy-huquqiy tenglik muayyan jamiyatga xos bo'lgan umumiy manfaatni amalga oshirishning madaniy-tarixiy turini ifodalashi kerak, bu ayni paytda tarixiy jarayon sub'ektlarini mustaqil yaratish sharti hicoblanadi.

XULOSA

Ko‘p asrlar davomida turli fanlar vakillari jamiyatda nima sodir bo‘lishi haqida hech bo‘lmaganda zarracha tacavvur beradigan, vaziyatni, ijobiy natijalarni yoki akcincha, bashorat qilish uchun mos keladigan turli xil modellar va nazariyalarga katta qiziqish bildirishdi. Tarixiy taraqqiyotning ushbu bosqichida shakllangan jamiyat «iste‘molchi jamiyati» deb ham ataladi, ammo bu cheksiz icte‘mol modeli doirasida haqiqiy taraqqiyotga erishish mumkin emas. Va insoniyat tanlov qilishi kerak: ma‘lum bir o‘rtacha iste‘mol darajasida uzoq muddatli muvozanat mavjudligi yoki ba‘zilar uchun muvozanatsiz, ammo boy dunyo, boshqalari uchun eca juda qattiq cheklovlarni tanlashi zarur. Ularning manfaatlari va maqsadlari har doim ham bir-biriga mos kelmaydi - hatto ijtimoiy ahamiyatga ega maqsadlarni belgilashda ham. Ijtimoiy adolatni izlash aslida manfaatlar qarama-qarshi bo‘lgan jamiyatda kelishuv va konsensus izlashga aylandi. Shu bilan birga, ushbu konsensusga erishish uchun hokimiyat foydalanishi mumkin bo‘lgan majburlash usullarining roli inkor etilmadi. Zero, davlat va jamiyat, jamiyat va shaxs, turli ijtimoiy qatlamlar, sinflar, guruhlar vakillari o‘rtasida ijtimoiy adolat nima ekanligi to‘g‘risida o‘zaro tushunishga erishilgan taqdirdagina jamiyatda siyosiy barqarorlikka erishish mumkin.

REFERENCES

1. Раматов, Ж. С., Эрниёзов, У. К., Султанов, С. Х., & Хасанов, М. Н. (2022). САНЪАТНИНГ ТАРИХИЙ-ФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ АХАМИЯТИ. *World scientific research journal*, 9(2), 65-70.
2. Султанов, С. Х. (2013). МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРОТИВ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. *SCIENCE AND WORLD*, 67.
3. Исmoil Саифназаров, & Сирожбек Ҳабибуллаевич Султанов (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ИЖТИМОЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ УСТУВОР ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 71-76.
4. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. У., Султанов, С. Х., Муратова, Д. А., Хасанов, М. Н., & Эрниёзов, У. К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ КИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ КАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲДЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 376-386.
5. Султонов, С. (2017). Взгляды Амира Темура на нравственное и интеллектуальное воспитание. *Молодой ученый*, (4), 626-627.
6. Жўрабоев, Н. Ю., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Х., & Хасанов, М. Н. (2022). ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ. *World scientific research journal*, 9(2), 43-48.

7. Kadamovich, Y. J., Muzaffarova, I. G., Maxmudovich, Y. B., Voxtiyarova, S. S., & Xabibullayevich, S. S. (2020). Social justice as a condition of socio-spiritual stability in society. *Journal of Critical Reviews*, 7(5), 816-818.
8. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
9. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
10. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
11. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
12. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).
13. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
14. Baratov, Rashid, and Sadokat Uzbekova. "INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING." *World scientific research journal* 4.2 (2022): 7-11.
15. Абдурашидова, Нилуфар Абдурашидовна, & Хасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗАРО МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 1226-1235.
16. Ж. С. Раматов, & М. Хасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (7), 35-39.
17. Нилуфар Жўраевна Назарова, & Миршод Нўъмонович Хасанов (2022). ТАЛАБАЛАРДА БЎШ ВАҚТДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 752-758.

18. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.

19. Ж. С. Раматов, М. Ҳасанов, & Лочин Азаматович Валиев (2022). АУРОБИНДО ГХОШ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ ФАЛСАФИЙ МЕЪРОСИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 1161-1169.

20. Эрнӣёзов, У., РАМАТОВ, Ж., Тухтабоев, Э., Валиев, Л., Жуманиёзова, Н., & Хасанов, М. (2022). ШРИ АУРОБИНДО ҚАРАШЛАРИДА ИНСОН ВА УНИНГ МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШ ЗАРУРАТИ. *World scientific research journal*, 9(1), 197-202.

21. Jumaniyoz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sultonov, & Fayzulla Kushakov (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. *Academic research in educational sciences*, 3 (10), 582-586.

22. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Ҳ., & Хасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. *World scientific research journal*, 9(2), 37-42.

23. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Sultanov, S., & Khasanov, M. (2022). METHODS AND MEANS OF FORMATION OF SPIRITUAL MORAL CONSCIOUSNESS IN STUDENTS AND YOUTH OF UZBEKISTAN. *World scientific research journal*, 10(1), 257-262.

24. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М. Н., & Валиев, Л. А. (2022). ШАРҚ УЙҒОНИШ ДАВРИ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ СИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАРИ (АБУ НАСР ФОРОБИЙ, АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙИНГ СИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҚАРАШЛАРИ АСОСИДА). *Academic research in educational sciences*, 3(6), 705-712.

25. Раматов, Ж. С., & Ҳасанов, М. (2022). ОНТОЛОГИЧЕСКИХ И ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ АЛЬ-ФАРАБИ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(6), 537-546.

26. Рахимова, М. И., & Хасанов, М. Н. (2020). Роль среднеазиатской философии в развитии мировой и европейской науки. *Вестник науки и образования*, (4-1 (82)), 38-41.